

BAITURSYNULY
UNIVERSITY

«АХМЕТ БАЙТҰРСЫНҰЛЫ
АТЫНДАҒЫ ҚОСТАНАЙ Өңірлік
УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

ҚМПИ ЖАРШЫСЫ

КӨПСАЛАЛЫ
ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ
МНОГОПРОФИЛЬНЫЙ
НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

№ 2
2025

ISSN 2310-3353

2025 ж., сәуір, №2 (78)
Журнал 2005 ж. қаңтардан бастап шығады
Жылына төрт рет шығады

Құрылтайшы: *Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университеті*

Бас редактор: *Куанышбаев С.Б.*, география ғылымдарының докторы, Ахмет Байтұрсынұлы атындағы ҚӨУ, Қазақстан.

Бас редактордың орынбасары: *Жарлыгасов Ж.Б.*, ауыл шаруашылығы ғылымдарының кандидаты, Ахмет Байтұрсынұлы атындағы ҚӨУ, Қазақстан.

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ

Әлімбаев А.Е., философия докторы (PhD), А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институты, Қазақстан.

Балтабаева А.С., Қостанай облысы әкімдігі білім басқармасының «Әдістемелік орталығы» КММ, Қостанай қ., Қазақстан.

Березнова Е.В., педагогика ғылымдарының докторы, профессор Ресей Федерациясы Сыртқы істер министрлігінің Мәскеу мемлекеттік Халықаралық қатынастар институты (университеті), Ресей.

Емин Атасой, PhD докторы, Улудаг университеті, Бурса қ., Түркия.

Зоя Микниене, докторы, (PhD) Литва денсаулық туралы ғылым университеті, Каунас қ., Литва Республикасы.

Качеев Д.А., философия ғылымдарының кандидаты, тарих магистрі, «Челябі мемлекеттік университеті» ЖББ ФМББМ Қостанай филиалы, Қазақстан.

Ксембаева С.К., педагогика ғылымдарының кандидаты, «Торайғыров университеті» КЕАҚ, Қазақстан.

Лина Анастасова, әлеуметтану ғылымдарының докторы, Бургас еркін университеті, Бургас қ., Болгария.

Медетов Н.А., физика-математика ғылымдарының докторы, «Ш. Уалиханов атындағы Көкшетау университеті» КЕАҚ, Қазақстан.

Мишулина О.В., экономика ғылымдарының докторы, «Челябі мемлекеттік университеті» ЖББ ФМББМ Қостанай филиалы, Қазақстан.

Рахимова Э.Е., «№ 1 мектеп-лицей» КММ мұғалімі, «Үздік педагог-2023 жыл», Қостанай қ., Қазақстан.

Соловьев С.А., биология ғылымдарының докторы, Новосібір мемлекеттік экономика және басқару университеті, Ресей.

Скороходов Д.М., техника ғылымдарының кандидаты, «Ресей мемлекеттік аграрлық университеті – К.А. Тимирязев атындағы Мәскеу ауыл шаруашылық академиясы» ЖББ ФМББМ, Ресей.

Скударева Г.Н., педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Мемлекеттік гуманитарлық-технологиялық университетінің ректоры, Орехово-Зуево қ., Ресей

Сычева И.Н., ауыл шаруашылығы ғылымдарының кандидаты, «Ресей мемлекеттік аграрлық университеті – К.А. Тимирязев атындағы Мәскеу ауыл шаруашылық академиясы» ЖББ ФМББМ, Ресей.

Ташев А.Н., экология бойынша биология ғылымдарының кандидаты, орман шаруашылығы университеті, София қ., Болгария.

Уразбоев Г.У., физика-математика ғылымдарының докторы, Ургенч мемлекеттік университеті, Өзбекстан.

Тіркеу туралы куәлік №5452-Ж

Қазақстан Республикасының ақпарат министрлігімен 17.09.2004 берілген.

Мерзімді баспа басылымын қайта есепке алу 07.11.2023 ж.

Жазылу бойынша индексі 74081

Редакцияның мекен-жайы:
110000, Қостанай қ., Байтұрсынов к., 47
(Редакциялық-баспа бөлімі)
Тел.: 8(7142) 51-11-76

© Ахмет Байтұрсынұлы атындағы
Қостанай өңірлік университеті

№2 (78), апрель 2025 г.
Издается с января 2005 года
Выходит 4 раза в год

Учредитель: *Костанайский региональный университет имени Ахмет Байтұрсынұлы*

Главный редактор: *Куанышбаев С.Б.*, доктор географических наук, КРУ имени Ахмет Байтұрсынұлы, Казахстан.

Заместитель главного редактора: *Жарлыгасов Ж.Б.*, кандидат сельскохозяйственных наук, КРУ имени Ахмет Байтұрсынұлы, Казахстан.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Алимбаев А.Е., доктор философии (PhD), Евразийский гуманитарный институт имени А.К.Кусаинова, Казахстан.

Балтабаева А.С., директор КГУ «Методический центр» Управления образования Костанайской области, г. Костанай, Казахстан.

Бережнова Е.В., доктор педагогических наук, профессор, Московский государственный институт международных отношений (университет) Министерства иностранных дел Российской Федерации, Россия.

Емин Атасой, доктор PhD, Университет Улудаг, г. Бурса, Турция.

Зоя Микниене, доктор (PhD), Литовский университет наук здоровья, г. Каунас, Республика Литва.

Качеев Д.А., кандидат философских наук, магистр истории, Костанайский филиал ФГБОУ ВО «ЧелГУ», Казахстан.

Ксембаева С.К., кандидат педагогических наук, НАО «Торайгыров университет», Казахстан.

Лина Анастасова, доктор социологии, Бургасский свободный университет, г. Бургас, Болгария.

Медетов Н.А., доктор физико-математических наук, НАО «Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова», Казахстан.

Мишулина О.В., доктор экономических наук, Костанайский филиал ФГБОУ ВО «ЧелГУ», Казахстан.

Рахимова Э.Е., учитель, КГУ «Школа-лицей № 1», «Лучший педагог-2023 года», г. Костанай, Казахстан.

Соловьев С.А., доктор биологических наук, Новосибирский государственный университет экономики и управления, Россия.

Скороходов Д.М., кандидат технических наук, ФГБОУ ВО РГАУ-МСХА имени К.А. Тимирязева, Россия.

Скударева Г.Н., доктор педагогических наук, профессор, ректор Государственного гуманитарно-технологического университета, г. Орехово-Зуево, Россия.

Сычева И.Н., кандидат сельскохозяйственных наук, ФГБОУ ВО РГАУ-МСХА имени К.А. Тимирязева, Россия.

Ташев А.Н., кандидат биологических наук по экологии, Лесотехнический университет, г. София, Болгария.

Уразбоев Г.У., доктор физико-математических наук, Ургенчский государственный университет, Узбекистан.

Свидетельство о регистрации № 5452-Ж
выдано Министерством информации Республики Казахстан 17.09.2004 г.
Переучёт периодического печатного издания 07.11.2023 г.
Подписной индекс 74081

Адрес редакции:

110000, г. Костанай, ул. Байтұрсынұлы, 47
(Редакционно-издательский отдел)
Тел.: 8(7142) 51-11-76

ГУМАНИТАРЛЫҚ ЖӘНЕ ӨНЕР ҒЫЛЫМДАРЫ ГУМАНИТАРНЫЕ НАУКИ И ИСКУССТВО

ӘОЖ 81

Исова, Э.А.,
филология ғылымдарының кандидаты,
тіл және әдебиет теория кафедрасы,
Ахмет Байтұрсынұлы атындағы ҚӨУ,
Қостанай қ., Қазақстан Республикасы
Амиргалиева, Е.С.,
«6В01701 – Қазақ тілі мен әдебиеті»
оқу бағдарламасының 2 курс студенті,
Ахмет Байтұрсынұлы атындағы ҚӨУ,
Қостанай қ., Қазақстан Республикасы

ХАЛЕЛ ДОСМҰХАМЕДУЛЫНЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КӨЗҚАРАСЫ

Түйін

Халел Досмұхамедұлының педагогикалық мұрасы қазақ білімінің дамуында үлкен рөл атқарды. Оның оқыту әдістері мен тәрбие жүйесіне қатысты тұжырымдары бүгінгі күні де маңызды болып қала береді. Ғалымның білім беру саласында ұсынған жаңашыл көзқарастары қазақ мектептерінің сапасын арттыруға, ұрпақтың жан-жақты дамуына ықпал етті. Халел Досмұхамедұлының еңбектері ұлттық білім жүйесінің қалыптасуына және дамытуға зор үлес қосып, қазіргі педагогика саласына маңызды әсерін тигізді.

Түйінді сөздер: педагогика, заңдылық, тіл, тазалық, әдет-ғұрып.

1 Кіріспе

XX ғасырдың басында қазақ халқының рухани жаңғыруы мен білім беру саласында ерекше еңбек сіңірген тұлғалардың бірі – Халел Досмұхамедұлы. Ол өз заманында көпсалалы ғалым, дәрігер, қоғам қайраткері, әрі ұлағатты ұстаз ретінде танылған. Халел Досмұхамедұлының педагогикалық көзқарастары мен ағартушылық қызметі қазақ халқының білімін көтеруге, ұлттық сана-сезімін қалыптастыруға және жастарды ғылым-білімге тартуға бағытталды. Халел Досмұхамедұлы қазақ халқының мәдениеті мен білім жүйесінің дамуына ерекше назар аударып, өз еңбектерінде білімнің ұлттық негізде берілуін қолдады. Оның педагогикалық мұралары қазіргі қазақ білім беру жүйесі үшін де өзектілігін жойған жоқ. Ол ғылым мен білімді халыққа жеткізу арқылы ұлттың өркендеуі мен болашағын көруге ұмтылды. Қазақ-қырғыз комиссиясының төрағасы Халел Досмұхамедұлының ұсынысымен Мағжан Жұмабаев, Мұхамеджан Тынышбайұлы, Жүсіпбек Аймауытұлы, Сұлтанбек Қожанұлы, Әбубәкір Диваев, Мұхтар Әуезов педагогика, тарих, психология, есеп, әдебиет пәндерінен тұңғыш оқулықтарын жазғаны белгілі. Сонымен қатар «35 ұлт пен ұлыстың тілін білген ғұлама ғалым Е.Д. Поливановтың «Грамматика казахского языка», «Казахско-найманский говор», «Казахский язык среди языков мира» деген еңбектерінің дүниеге келуіне Халел Досмұхамедұлының тікелей әсер еткені сөзсіз»[1.67].

«Халел Досмұхамедұлы – ұлттық интеллигенцияның көшбасшысы. Ол медицина мен биологиядан бастап этнография мен әдебиетке дейінгі сан алуан салаларда мол еңбек қалдырды. Оның еңбектері әлі күнге дейін өзекті және құнды» – дейді зерттеуші Мәмбет Қойгелдиев[2. 14].

Бұл мақалада Халел Досмұхамедұлының педагогикалық көзқарастары, оның ағартушылық қызметі мен қазақ білім жүйесіне қосқан үлесі жан-жақты қарастырылады. Ғалымның ғылыми-педагогикалық еңбектерінің маңызы талданып, оның идеяларының бүгінгі күнмен үндестігі анықталады.

2 Материалдар мен әдістер

Мақаланы талдау барысында Халел Досмұхамедұлының ағартушылық бағытта жазылған еңбектеріне талдау жасалды. Еңбектерінің мазмұнына шолу жасалып, талданды. Мәмбет Қойгелдиевтің «Қазақ демократиялық интеллигенциясының 1905-1917 жылдардағы қоғамдық саяси қызметі. Докторлық диссертациясы» атты еңбегі негізге алынды.

3-4 Нәтижелер мен талқылаулар

Тарих, әдебиет, тіл ғылымдарына қатысты іргелі проблемалармен айналысып, «Қазақ халық әдебиеті», «Қазақ – қырғыз тіліндегі сингармонизм заңы», «Кенесары-Наурызбай», «Исатай қозғалысы турасында» (1925) «Адамның тән тірлігі» (1927), «Сүйектілер туралы» (1928), «Жануарлар» (1928), атты кітаптар жазды. Оның оқу-құралдарын жазудың методикасы, яғни шәкірт жанына лайықты етіп құрастыру жайлы айтқан пікірлері көңіл аударарлықтай.

«Алдымызда үлгі болмаған соң, ғылым кітабын жазу да қиын болады. Ғылымды өз тілімізге аударғанда, ең керегі ғылым тіліндегі қолданылған атауларды қазақ тіліне дұрыстап, түсінікті қылып аудару өте қиын жұмыс. Сөздің жүесін келтіріп, көркем қылып аудару өте қиын жұмыс. Сөздің жүйесін келтіріп, көркем қылып жазу да керекті нәрсе. Ғылым атауларына лайықты ат қоюмен қоса, ол бүтін ілгері болашаққа жол салатын нәрсе. Сондықтан алғашқы жазылған кітаптарда әсем қылып сөздің жүйесін келітіріп жазудан гөрі ғылыми атауларға лайықты ат тағу жағын қарастыру керек», – дейді[3.56].

Х.Досмұхамедовтың фольклорлық тану саласындағы еңбектерінің ішінде оқшау тұратыны «Қазақ халық әдебиеті» (1928) очеркі. Онда халықтық педагогиканың кейбір проблемаларын сөз еткен. Бұл еңбектің тағы бір құндылығы: біріншіден, қазық ауыз әдебиеті үлгілерінің тәлімдік жағына баса көңіл бөліп, тұңғыш терең талдау жасауындағы болса, екіншіден, қазақ ауыз әдебиеті үлгілерін тұңғыш жинап, зерттеуші В.В. Радлов, Н.И.Ильминский, Г.П.Потанин, А.В.Алектаров, Ә.Диваев сияқты ғалымдардың ой-пікіріне сипаттама беруінде, үшіншіден, қазақтың халық әдебиетінің ғылыми классификациясын жасап, жүйелеп, терминдерді қалыптастыруында болып отыр. Мәселен халық әдебиетінің мазмұны туралы айтқанда, шілдехана, бесік жырларының тәрбиелік мәнімен тоқтала келіп, «Қазақ баласының шыр етіп жерге түскеннен бастап, кімелетке толғанына дейінгі тыныс – тіршілігі эн-жырдың құшағында өтеді. Қазақ баласын тәрбиелеуде дыбыстық ырғақтардың» басты орынға шығуы, сірә, халық әдебиеті мен халық әуендерінің кең тарап, дамуы және оның тәрбие туралы болуы себеп болса керек», – дейді ғалым.

Автор түс жорудың, болжам өлеңдерінің мән-мағынасына тоқтала келіп, «түс жорудың қазақтар арасында үлкен мәні бар, ел ішінде арнайы мамандар – түс жорушылар да ұшырасады. Бұлардың айтуынша, түс жору перғауынның түсін болжамаған Жүсіп пайғамбардан басталады. Әрбір қазақ түсіп біреуге жорытуға тырысады және осы жору сөзге әрдайым сенеді. Мысалы, «Қыз Жібек», «Қозы Көрпеш» т.б. жырларда түс көру мен оны жорудың поэтикалық суреттемесі баршылық» дейді.

Х.Досмұхамедов халықтың астрономиялық түсініктері мен ырымдарына да үлкен мән береді. Мысалы, ол «Халық әдебиетінде эпсаналар» үлкен орын алады. «Жер мен көктің жаратылуы», жұлдыздардың пайда болуы, топан су қатауы т.с.с. аңыз әңгімелер қазақ арасында өте көп тараған.

Автордың халық поэзиясының асыл мұраларын халықтың педагогикалық інжу-маржандары деп бағалап, «Қазақтың ұшықиырына көз жетпес кең даласы, оның құмы, өзені тау-тасы, орман-тоғайы, салт-дәстүрі, ойын-сауығы, күйініш-сүйініші, қайғы-қасіреті бәрі-бәрі халық әдебиетімен өзекті орын алған», – деген пікірмен әбден келісуге болады.

Автордың лиро-эпос, тұрмыс-салт жырларына, қазақтың ұлттық өнеріне жасаған талдауларының ғылыми-педагогикалық мәні зор.

Х.Досмұхамедов халқымыздың шаруашылық кәсібі, тұрмыс-тіршілігі, аңшылық өмірі, киіз үй мен оның барша жиһазы, ұлттық киімдері, әсіресе қыздар тағатын алтын-күміс, т.б. тізбектей келіп, осылардың жас буынды еңбекке, кәсіпшілдікке, адамгершілік қасиеттерге баулып тәрбиеленудің маңызы зор екенін нақты деректер келтіріп дәлелдейді.

Халел Досмұхамедұлы қазақ халқының сауатын ашып, білімге ұмтылуына ерекше назар аударды. Ол қазақ балаларына ана тілінде білім берудің маңыздылығын атап өтті. Оның ойынша, халықтың болашағы білімді жастардың қолында. Осы мақсатта ол оқу құралдарын жазып, ғылыми еңбектерін ана тілінде жариялады[4.85].

Ғалымның «Жануарлар» атты оқулығы – қазақ тіліндегі алғашқы биология пәніне арналған құралдардың бірі. Сонымен қатар, ол «Табиғаттану» және «Оқушылардың саулығын сақтау» еңбектерінде оқушылардың денсаулығы мен табиғатты қорғау мәселелерін көтерді.

Халел Досмұхамедұлының педагогикалық көзқарасының негізгі ерекшелігі – білім берудің ұлттық сипатына баса назар аударуы. Ол: «Білім мен ғылым әр халықтың өз тілі мен мәдениеті негізінде дамуы тиіс», – деп атап өткен. Қазақ тілі мен әдебиетін білім берудің негізі ретінде қолдану арқылы жастардың ұлттық болмысын сақтауға шақырды.

Оның пікірінше, оқу бағдарламалары мен оқулықтар қазақ халқының тұрмыс-тіршілігіне, мәдениеті мен салт-дәстүріне негізделуі керек. Бұл ұстанымы оны А.Байтұрсынұлы сияқты ұлт ұстаздарымен үндестіреді [5.134]

Ғалымның ғылыми еңбектері тек педагогикамен ғана шектелмейді. Ол медицина, биология, әдебиеттану салаларында да еңбек етті. Мәселен, оның «Оқушылардың саулығын сақтау» атты еңбегінде денсаулық сақтау мәселелері көтерілген. Бұл оқулықта балалардың гигиенасы, дұрыс тамақтануы мен салауатты өмір салтын қалыптастыру жолдары сипатталған.

Сонымен қатар, Халел Досмұхамедұлы қазақ халқының ауыз әдебиеті мен мәдени мұраларын зерттеуге үлкен үлес қосты. Ол халықтың бай мұрасын болашақ ұрпаққа жеткізуді көздеді.

Халел Досмұхамедұлының мектепке байланысты көзқарасы оның ағартушылық және ұлттық білім беру саласындағы қызметтерінен айқын көрінеді. Ол мектептерді ұлттық мәдениет пен білімді дамыту құралы ретінде қарастырып, қазақ балаларының білім алуына ерекше мән берген.

Халел Досмұхамедұлының мектеп туралы негізгі көзқарастары:

Ұлттық білім беру жүйесін дамыту:

Халел қазақ балалары үшін білім беру жүйесінің ұлттық ерекшеліктерге сай болуын жақтады. Ол мектептерде тек қана жалпы пәндерді оқытып қоймай, ұлттық тарих, мәдениет, салт-дәстүрді де үйрету керектігін айтты.

Ана тілінде білім беру:

Ол білімді ана тілінде беру өте маңызды екенін атап өтті. Баланың өз ана тілінде сауат ашуы оның дүниетанымын кеңейтуге, ұлттық болмысын сақтауға ықпал етеді деп есептеді.

Мектептің халыққа жақын болуы:

Халел ауылдық жерлерде мектептер ашып, оларды халыққа қолжетімді ету қажеттігін баса айтты. Ол ауыл мектептерінің білім тарату мен қоғамды ағарту жолындағы рөлін жоғары бағалады.

Оқу бағдарламасын жетілдіру:

Халел мектеп бағдарламаларының сапалы болуына ерекше көңіл бөлді. Оның пікірінше, мектептерде тек жалаң теория емес, өмірге қажетті тәжірибелік білім де берілуі керек.

Ұстаздың рөлі:

Ұстаздарды білім мен мәдениеттің негізгі таратушысы ретінде қарастырып, мұғалімдердің біліктілігін арттыру қажеттігін айтты. Оның ойынша, нағыз ұстаз білім беру ісінде ұлттың рухани тірегі болуы тиіс.

Білім арқылы ұлттық жаңғыру:

Халел мектеп пен білімді ұлтты алға жетелеудің басты құралы деп санады. Ол:

«Білімді халық қана өз болашағын қорғай алады» деген көзқарасты ұстанды.

Халел Досмұхамедұлы тазалық пен гигиена мәселесіне ерекше көңіл бөлген. Ол дәрігер ғана емес, қоғам қайраткері ретінде де қазақ халқының денсаулығын жақсартуды көздеп, тазалықты сақтаудың маңыздылығын түсіндіріп, бұл туралы арнайы еңбектер жазды.[6.24].

Халел Досмұхамедұлының тазалық жайлы ойлары:

Тазалық – денсаулықтың негізі: Халел тазалықтың адамның денсаулығы үшін аса маңызды екенін айта отырып, жеке және қоғамдық гигиенаны сақтау қажет екенін баса көрсетті. Оның пікірінше, тазалықтың болмауы ауру-сырқаудың таралуына себепші болады.

Жеке гигиена: Ол адамның өз денесін таза ұстауы, тамақтану алдында қол жууы, киім мен тұрмыстық заттарды таза ұстауы керектігін үнемі ескертті. Бұл әдеттер аурулардың алдын алуға көмектеседі деп есептеді.

Қоғамдық тазалық: Халел ауыл-аймақтың, қоғамдық орындардың тазалығына ерекше назар аударды. Ол суды ластамау, мал қоралары мен көшелерді таза ұстау, қоқысты дұрыс жою сияқты мәселелердің маңыздылығын айтты.

Ауыз су мен тамақтың тазалығы: Ауыз судың таза болуы адам денсаулығы үшін өте маңызды екенін түсіндіріп, суды қайнатып ішу қажеттігін ескертті. Тамақ өнімдерін сақтауда тазалықтың сақталмауы түрлі жұқпалы аурулардың таралуына әкелетінін айтты.

Санитарлық-ағартушылық жұмыс: Халел халық арасында тазалық пен гигиенаға байланысты үгіт-насихат жұмыстарын жүргізуді маңызды деп санады. Ол медициналық білімнің қарапайым халыққа жетуі үшін мақалалар жазып, дәрістер оқыды[7.36].

Халел Досмұхамедұлының «Как бороться с чумой среди киргизского народа» атты еңбегі тазалықты сақтаудың маңыздылығын көрсететін құнды жұмыстардың бірі. Бұл еңбегінде ол оба індетінің таралуын тоқтатудың ең негізгі жолы – санитарлық шараларды сақтау екенін дәлелдеген.

Халел Досмұхамедұлының «Адамның тән тірлігі» атты еңбегі адам анатомиясы мен физиологиясы туралы жазылған ғылыми-танымдық еңбек. Бұл еңбек қазақ халқына медицина негіздерін түсіндіру және ағартушылық мақсатта жазылған. Еңбек әсіресе қазақ халқының өмір салты мен денсаулыққа қатысты мәселелерін ескеріп дайындалған.

Адам денесінің негізгі мүшелері мен олардың қызметін қарапайым тілде түсіндірген.

Әрбір ағзаның рөлі мен бір-бірімен байланысын түсіндіре отырып, олардың үйлесімді жұмыс жасау маңыздылығын атап көрсеткен.

Адамның дені сау болуы үшін дұрыс тамақтану, еңбек және демалыс тәртібін сақтау, тазалық пен гигиенаның рөлі туралы кеңес береді.

Аурулардың алдын алу үшін дене мүшелерінің қызметін түсіну қажет екенін айтады.

Еңбектің денсаулыққа әсері туралы айта отырып, артық жұмыс істеу немесе дұрыс демалмаудың зиянын түсіндіреді.

Адамның денесін шынықтыру мен физикалық белсенділіктің маңызын атап көрсеткен.

Жүйке жүйесінің адам денесіндегі басты рөлі туралы мәлімет береді.

Дұрыс ойлау, эмоцияны басқару және жүйке жүйесін сақтау жолдарын ұсынады.

Қазақтың дәстүрлі медицинасы мен ғылыми медицинаны салыстырып, олардың артықшылықтары мен кемшіліктерін көрсеткен.

Ғылыми білімге сүйеніп, халықты заманауи медицинаның маңыздылығына сендіруге тырысқан.

Халел Досмұхамедұлы – қазақ ғылымының және ағартушылық ойының көрнекті өкілдерінің бірі. Ол қазақ халқына білім беру саласында айтарлықтай үлес қосып, ұлттық мәдениеттің дамуына және қоғамдық сананың өркендеуіне ықпал етті. Оның еңбектері

әртүрлі салаларды қамтып, әсіресе медицина, биология, педагогика, тіл білімі, тарих және әдебиет сияқты маңызды бағыттарда терең зерттеулер жүргізуге арналды. Осы мақалада Халел Досмұхамедұлының негізгі ғылыми еңбектері мен олардың қазақ ғылымы мен ағартушылығына қосқан үлесі қарастырылады.

Халел Досмұхамедұлы медицина саласындағы еңбектері арқылы халық арасында денсаулық сақтау мәселесіне зор назар аударды. Ол қазақ халқының денсаулығын сақтау, аурулардың алдын алу, тазалық пен гигиенаны дәріптеу бойынша бірнеше құнды еңбектер жазды. Оның ішінде «Адамның тән тірлігі» атты еңбегі ерекше маңызды болды. Бұл еңбек қазақ оқырмандарына анатомия мен физиологияның негіздерін қарапайым тілмен түсіндіріп, халық арасында денсаулыққа деген жауапкершілікті арттыруды мақсат етті. Сонымен қатар, Халелдің «Оба ауруы және онымен күресу шаралары» атты еңбегі халықты індеттерден сақтандыруға бағытталған практикалық нұсқаулық болды. Бұл еңбектер оның медицина саласындағы ағартушылық қызметінің негізгі бағыттарын айқындайды.[8.28].

Халел Досмұхамедұлының тарих және этнография саласындағы еңбектері қазақ халқының өткенін зерттеп, ұлт тарихын сақтауға және насихаттауға бағытталды. Оның «Түрік, қырғыз, қазақ һәм хандар шежіресі» атты шығармасы түркі халықтарының тарихын, олардың мәдениетін, салт-дәстүрлерін зерттеді. Бұл еңбек қазақ халқының тарихын түсіну үшін маңызды дереккөз болып табылады. Сонымен қатар, «Қазақ халық әдебиеті» атты еңбегінде халықтың ауыз әдебиеті мен әдеби мұраларын жинақтап, олардың тәрбиелік және білім беру маңыздылығын атап өткен.

Халел Досмұхамедұлы педагогика саласында да айтарлықтай еңбектер жазды. Ол қазақ мектептеріндегі оқыту жүйесін жетілдіру, оқыту әдістемелерін дамыту мәселелеріне назар аударды. “Шағын жаратылыстану оқулығы” атты еңбегінде Халел биология мен жаратылыстану ғылымдарының негіздерін қазақ тілінде түсіндіріп, осы салаларды оқыту әдістемесін ұсынып, ұлттық білім беру жүйесінің сапасын арттыруға бағытталған. Сонымен қатар, Халелдің еңбектерінде оқушылардың жас ерекшеліктерін ескере отырып, тиімді оқыту әдістерін енгізу ұсынылды[9.42].

Халел Досмұхамедұлы қазақ тілінің дамуына да айтарлықтай үлес қосты. Ол қазақ тілінің грамматикасы мен орфографиясын жетілдіру мақсатында жұмыстар жүргізді. “Қазақ тілі жөніндегі оқулықтар” еңбегінде Халел қазақ тілін үйретудің әдістемесін қалыптастырып, жаңа ғылыми терминдерді енгізу арқылы тілдің ғылыми әрі практикалық қызметін арттырды. Оның қазақ әдебиетіне арналған еңбектері де ұлттың мәдениеті мен тілінің сақталуына бағытталған.

Халел Досмұхамедұлы – қазақ тілінің грамматикасын зерттеуде маңызды еңбектер жазған ғалымдардың бірі. Оның тіл біліміндегі орны өте зор, себебі ол қазақ тілінің дыбыстық жүйесін терең зерттеп, оның негізгі заңдылықтарын анықтауға үлес қосқан. Оның еңбектерінің ішінде қазақ тіліндегі сингармонизм заңына қатысты көзқарастар мен түсіндірмелер маңызды орын алады.

Сингармонизм заңы – қазақ тілінің басты фонетикалық заңдарының бірі болып табылады. Бұл заң бойынша бір сөздің ішінде дауысты дыбыстар не алдыңғы қатарлы, не артқы қатарлы болады. Халел Досмұхамедұлы қазақ тілінің дыбыстық жүйесін зерттей отырып, сингармонизм заңын түсіндіруде ерекше назар аударған. Оның пікірінше, сингармонизм – тілдің ішкі құрылымын сақтайтын маңызды құбылыс және бұл заң қазақ тілінің үндестік заңдылықтарын құрайды.

Досмұхамедұлы сингармонизм заңын екі негізгі топқа бөліп қарастырады:

Алдыңғы қатарлы дауысты дыбыстар: [i], [e], [y], [ø]

Артқы қатарлы дауысты дыбыстар: [a], [o], [ы], [у]

Оның пікірінше, бұл заң қазақ тілінің фонетикалық жүйесінің негізгі элементі болып табылады және сөздердің ішкі құрылымын реттейді.

Халел Досмұхамедұлының «Қазақ тілінің грамматикасы» атты еңбегінде сингармонизм заңы туралы терең түсіндірмелер берілген. Бұл еңбек қазақ тілінің грамматикасын жүйелі түрде түсіндіруде, әсіресе қазақ тілінің фонетикалық ерекшеліктері мен үндестік заңдарын ұғындыруда маңызды орын алады [10. 13].

Сингармонизм заңы қазақ тілінің морфологиялық құрылымында да маңызды рөл атқарады, өйткені сөздердің түбірі мен қосымшалары арасындағы үйлесімділік осы заңға негізделеді. Халел Досмұхамедұлы сингармонизм заңын тілдің табиғи құрылымын сақтайтын, сөздер мен олардың компоненттерінің үйлесімділігін қамтамасыз ететін негізгі фактор деп түсіндіреді.

5 Қорытынды

Халел Досмұхамедұлы қазақ халқының ағартушылық және ғылыми ойының көрнекті өкілдерінің бірі болды. Оның педагогика саласындағы еңбектері қазақ мектептерінің дамуында маңызды рөл атқарды, әсіресе білім беру әдістерін жетілдіру және ұлттық тәрбиенің негіздерін қалыптастыруда ерекше мәнге ие. Халел Досмұхамедұлының педагогикалық көзқарастары, оның ішінде оқытудың тиімді әдіс-тәсілдері мен оқу процесінде бала психологиясын ескеріп, оның жан-жақты дамуына бағытталған ойлары бүгінгі күнге дейін өз мәнін жоғалтқан жоқ.

Бүгінде оның еңбектері ұлттық білім жүйесін жаңғыртуда, педагогика саласында ғылыми ізденістер жүргізуде және оқыту әдістемелерін жақсартуда маңызды бағдар болып табылады. Халел Досмұхамедұлының ұрпаққа қалдырған мұрасы бүгінгі білім беру мен тәрбиеде өзінің бағасын табуда, ал оның педагогикалық ілімдері еліміздің білім беру жүйесінің алдағы дамуында өзекті болып қала береді.

Халел Досмұхамедұлының ғылыми және ағартушылық еңбектері қазақ халқының мәдениеті мен білімін көтеруге бағытталған маңызды қадамдар болды. Оның медицина, биология, педагогика, тіл білімі, тарих және әдебиет салаларындағы зерттеулері қазіргі қазақ ғылымының дамуына үлкен ықпал етті. Оның еңбектері тек ғылыми жұмыстар ғана емес, сонымен бірге қазақ халқына білім беру арқылы қоғамдық сана мен мәдениетті дамытуға бағытталған ағартушылық қызметтің жарқын үлгісі болып табылады. Халел Досмұхамедұлының мұрасы бүгінгі күні де өзектілігін жоймай, ұлт болашағына қосқан зор үлес болып қала береді.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Кекілбайұлы Ә. Есімі мен еселі еңбегі халқымызға қайтып оралған қайран Халел // Таңдамалы. Алғы сөз. – Алматы, 1998.
- 2 Қойгелдиев М. Қазақ демократиялық интеллигенциясының 1905-1917 жылдардағы қоғамдық саяси қызметі. Докторлық диссертациясының авторефераты. – Алматы, 1995.
- 3 Сыздықов Қ, Керімов Ш. Алқаласа әлеумет. Жыр жинағы. – Алматы, 1991.
- 4 Қойгелдиев М.Қ. Алаш қозғалысы. – Алматы, 1995.
- 5 Нұрпейісов К., Құлкенов М., Хабижанов Б., Меклпеов А., Халел Досмұхамедұлы және оның өмірі мен шығармашылығы. – Алматы: Санат, 1996.
- 6 Табылдиев Х.Б. Есімі ел есінде // Денсаулық. – 1995. – № 7.
- 7 Досмұхамедұлы Х. Жұқпалы аурулар хақында // «Қазақ» газеті. – 1914. – № 60. – № 62.15. Қазақстан ұлттық энциклопедиясының бас редакциясы. – Алматы. 1998.
- 8 Нұрпейісов К. Саяси көзқарас Халел Досмұхамедұлы және оның өмірімен шығармашылығы. – Алматы: Санат, 1996.
- 9 Досмұхамедов Х. Табиғаттану. I-бөлім. – Ташкент, 1922.
- 10 Досмұхамедов Х. Қазақ-қырғыз тіліндегі сингармонизм заңы. Оқулық, 1924.

ИСОВА, Э.А., АМИРГАЛИЕВА, Е.С.

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ВИДЕНИЕ ХАЛЕЛА ДОСМУХАМЕДОВИЧА

Педагогическое наследие Халела Досмухамедовича сыграло большую роль в развитии казахского образования. Его выводы о методах обучения и системе воспитания остаются актуаль-

ными и сегодня. Новаторские взгляды ученого в области образования способствовали повышению качества казахских школ, всестороннему развитию поколения. Труды Халела Досмукхамедовича внесли большой вклад в становление и развитие национальной системы образования, оказали важное влияние на современную педагогику.

Ключевые слова: педагогика, законность, язык, чистота, обычаи.

ISSOVA, E.A., AMIRGALIYEVA, Y.S.

PEDAGOGICAL VISION OF KHALEL DOSMUKHAMEDOVICH

The pedagogical legacy of Khalel Dosmukhamedovich played a great role in the development of Kazakh education. His conclusions about teaching methods and the education system remain relevant today. The scientist's innovative views in the field of education contributed to improving the quality of Kazakh schools and the comprehensive development of the generation. The works of Khalel Dosmukhamedovich made a great contribution to the formation and development of the national education system, and had a huge impact on modern pedagogy.

Key words: pedagogy, legality, language, purity, customs

Авторлар туралы мәліметтер:

Исова Эльмира Әділханқызы – филология ғылымдарының кандидаты, тіл және әдебиет теория кафедрасы, Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай қ., Қазақстан Республикасы.

Амиргалиева Еркегуль Сапарғалиевна – «6B01701 – Қазақ тілі мен әдебиеті» оқу бағдарламасының 2 курс студенті, Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай қ., Қазақстан Республикасы.

Исова Эльмира Адильхановна – кандидат филологических наук, Костанайский региональный университет имени Ахмет Байтұрсынұлы, г. Костанай, Республика Казахстан.

Амиргалиева Еркегуль Сапарғалиевна – студентка 2 курса ОП «6B01701 – Казахский язык и литература», Костанайский региональный университет имени Ахмет Байтұрсынұлы, г. Костанай, Республика Казахстан.

Issova Elmira Adilkhanovna – Candidate of Philological Sciences, Akhmet Baitursynuly Kostanay Regional University, Kostanay, Republic of Kazakhstan.

Amirgaliyeva Yerkegul Sapargaliyevna – 2-year student, “6B01701 – Kazakh language and literature” educational program, Akhmet Baitursynuly Kostanay Regional University, Kostanay, Republic of Kazakhstan.

ӘОЖ 82:81-26; 82:81'38; 801.6; 808

Қожанұлы, М.,

филология ғылымдарының кандидаты, профессор,
Қазақстан Республикасының Ұлттық қорғаныс
университеті, Астана қ., Қазақстан Республикасы

ҚАЗАҒЫ БАР ДА, МҰҚАҒАЛИ ӘЛЕМІ БИІКТЕЙ БЕРЕДІ

Түйін

Мақалада Мұқағали Мақатаевтың кейбір жырларын негізге алып, өзі өмір сүрген ортаның шындығын қаз қалпында суреттеп, ой түйген толғамдарын рухани-танымдық бағытта насихаттау тұрғысынан қарастырылады. Қазақ поэзиясында аңызға айналған Мұқағали әлемі Абай шығармаларымен, ұлы Абайдың «толық адам» өлиемдерімен сабақтасып жатқаны сөз етіледі. Талдауға алынған ақын өлеңдері өзіне дейінгі ақындар мектебінен үлгі алып, қоғамда жетекші рөл атқаратын адам қапталын асқан шеберлікпен, дәлдікпен жеткізуде, бүгінгі еліміздің «рухани жаңғыру», «әділдік,

МАЗМҰНЫ

ГУМАНИТАРЛЫҚ ЖӘНЕ ӨНЕР ҒЫЛЫМДАРЫ

<i>Исова Э.А., Амиргалиева Е.С.</i> Халел Досмұхамедұлының педагогикалық көзқарасы	3
<i>Қожанұлы М.</i> Қазағы бар да, Мұқағали әлемі биіктей береді	9
<i>Қожанұлы М.</i> Поэзияда шекара жоқ	17
<i>Мырзағалиева К.М., Артықбай И.Б.</i> Иmandылық ирімдері.....	26
<i>Сегізбаева К.К., Ильясова А.А.</i> Кейіпкер бейнесін жасаудың лексикалық құралдары прозада А. Куприна.....	32
<i>Толегенова Р.К.</i> Сауле Досжанның «Әйел – тұтқын болғанда» повесіндегі отбасылық қақтығыс	38

ЖАРАТЫЛЫСТАНУ ҒЫЛЫМДАРЫ

<i>Алимбаев А.А., Юрк О.С.</i> Еркін алгебралардың автоморфизмі мысалында мәселелік бағдарлық әдісті	43
<i>Бейшов Р.С., Жүнісбеков Н.Е.</i> Қостанай облысындағы медициналық түймедақ (<i>matricaria recutita</i>) өсімдігінен анықталған биологиялық белсенді қосылыстардың медициналық қолдану әлеуетін талдау	48
<i>Брагина Т.М., Забашта М.А., Сатмухамбетова Г.А.</i> Қостанай облысында қан соратын масалардың түрлеріне (<i>diptera: culicidae</i>)	53
<i>Брагина Т.М., Попов А.В.</i> 2024 жылдың жазында Убаған өзені және Тобол өзеніндегі балық аулауын салыстырмалы талдау Тобол-Ешім араласу	59
<i>Сұлтанғазина Г.Ж., Артемчук А.В.</i> Қостанай облысы Сарыкөл ауданының флорасына толықтырулар	65
<i>Сұлтанғазина Г.Ж., Муратова А.М.</i> Қостанай облысы Қарасу ауданы флорасының тіршілік формаларын талдау.....	70
<i>Сұлтанғазина Г.Ж., Муратова А.М.</i> Қостанай облысы Қарасу ауданының флорасын зерттеу	76
<i>Сұлтанғазина Г.Ж., Оджухвердиева С.В.</i> Қостанай қаласы және оның төңірлерінің урбанофлорасына экологиялық-ценоздық талдау	83
<i>Тастанов М.Г., Жарлығасова Э.З.</i> Жазықтықтың ϵ –айналасына түскенге дейін «сфералармен адасу» қадамдарының орташа саны	88
<i>Тастанов М.Г., Нургельдина А.Е.</i> Монте-Карло әдістерінің схемасы.....	94

ИНЖИНИРИНГ ЖӘНЕ ТЕХНОЛОГИЯ

<i>Амантаев М.А., Золотухин Е.А., Славов В., Орлов П.С.</i> Контактілі 3d сканалеу әдісімен жоғары дәлдікті 3d-модельдерді жасау және алынған деректерді кері инжиниринг технологиясында пайдалану перективалары.....	100
<i>Ерсултанова З.С., Жаңабай А.Қ., Ерсултанова З.С.</i> Информатика пәнін оқытуда мобильдік қосымшаны жасау және қолдану	107
<i>Ибрагимова С.В., Баннов И.Г.</i> Қарсылысты пештердің жұмыс режимін симуляциялау үшін бағдарламалық құрамдық кешендерді қолдану.....	115
<i>Колесников С.С.</i> Әтінді және көрініс бағдарламаларды пайдаланатын оқу беру үшін мобильді қосымшаларды әзірлеу үрдісін зерттеу.....	121
<i>Кравченко Р.И., Амантаев, М.А., Останин В.А., Гафурбаев В.Г.</i> Автокөліктердің дизельді қозғалтқышына арналған қуат жүйесінің сенімділігіне жағдайлардың ықпалының заңдылықтарын пайдалану	127
<i>Ребик А.А.</i> Мәтінді және көрініс бағдарламаларды пайдаланатын білім беру үшін мобильді қосымшаларды әзірлеу процесін зерттеу.....	135

Саидов А.М., Калитка Д.А., Балгужинова Ж.Е., Раисова Ж.Х. Қазіргі цифрлық шешімдер және олардың білім беру процесін басқаруға әсері 141

Саидов А.М., Калитка Д.А., Балгужинова Ж.Е., Раисова Ж.Х. Сандық технологиялар және университет педагогикасы: жаңа мүмкіндіктер мен қиындықтар..... 147

Тастанов М.Ғ., Туктубаева С.А. Сандық дәуірдегі проблемаға бағытталған оқыту: технологиялар, кейстер мен перспективалар 152

АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫ ЖӘНЕ ВЕТЕРИНАРИЯ ҒЫЛЫМДАРЫ

Бейшов Р.С., Каримова А.К. Микросателитті днк-маркерлердің негізіндегі герефорд тұқымды ірі қара малдың генетикалық полиморфизмі..... 159

ӘЛЕУМЕТТІК ҒЫЛЫМДАР

Дамбаулова Г.К., Мұхаметқали Р.З., Молдағалиева Н.Д. Тиімділіктің негізгі көрсеткіштері: принциптер, қолдану және болашақ тенденциялар..... 176

Медиева А.Р. Қазақстан және әлемдегі Олимпиадалық қозғалыстың даму тенденциялары мен болашағы 182

Мұқатаева Ж.М., Кушурова А.А. Мазасыздық және оның оқушылардың үлгерімімен байланыс 194

Тастанов М.Ғ., Қурманғалиева А.А. Материалды қабылдауды жақсарту үшін clil-де scaffolding қолдану..... 199

Шагаева Д.С. Қазақстан Республикасында сот төрелігін жүзеге асыру саласындағы заңдылық пен әділдікті қамтамасыз ету мәселері 206

Шагаева Д.С. Судьялардың құқықтық санасы және құқықтық мәдениеті 210

АВТОРЛАРДЫҢ НАЗАРЫНА 215

СОДЕРЖАНИЕ

ГУМАНИТАРНЫЕ НАУКИ И ИСКУССТВО

<i>Исова Э.А., Амиргалиева Е.С.</i> Педагогическое видение Халела Досмухамедовича	3
<i>Кожанулы М.</i> Облик мировоззрения мир Мукагали	9
<i>Кожанулы М.</i> Поэзия не имеет границ... ..	17
<i>Мырзагалиева К.М., Артықбай И.Б.</i> Нравственные наклонности	26
<i>Сегизбаева К.К., Ильясова А.А.</i> Лексические средства создания образа героя в прозе А. Куприна	32
<i>Толегенова Р.К.</i> Семейный конфликт в повести Сауле Досжан «Когда женщина – заложница»	38

ЕСТЕСТВЕННЫЕ НАУКИ

<i>Алимбаев А.А., Юрк О.С.</i> Применение проблемно-ориентированного метода на примере автоморфизмов свободных алгебр	43
<i>Бейшов Р.С., Жүнісбеков Н.Е.</i> Анализ медицинского потенциала биологически активных соединений, выявленных в лекарственной ромашке (<i>matricaria recutita</i>), произрастающей в Костанайской области	48
<i>Брагина Т.М., Забашта М.А., Сатмухамбетова Г.А.</i> К видовому разнообразию кровососущих комаров (diptera: culicidae) Костанайской области	53
<i>Брагина Т.М., Попов А.В.</i> Сравнительный анализ уловов рыб в реке Убаган и реке Тобол в летний период 2024 года в пределах Тобол-Ишимского междуречья	59
<i>Султангазина Г.Ж., Артемчук А.В.</i> Дополнения к флоре Сарыкольского района Костанайской области	65
<i>Султангазина Г.Ж., Муратова А.М.</i> Анализ жизненных форм растений во флоре Карасуского района Костанайской области	70
<i>Султангазина Г.Ж., Муратова А.М.</i> Исследование флоры Карасуского района Костанайской области	76
<i>Султангазина Г.Ж., Оджахвердиева С.В.</i> Эколого-ценотический анализ урбанofлоры города Костанай и его окрестностей	83
<i>Тастанов М.Г., Жарлыгасова Э.З.</i> Среднее число шагов «блуждания по сферам» до попадания в ϵ —окрестность плоскости	88
<i>Тастанов М.Г., Нургельдина А.Е.</i> Схема методов Монте-Карло	94

ИНЖИНИРИНГ И ТЕХНОЛОГИИ

<i>Амантаев М.А., Золотухин Е.А., Славов В., Орлов П.С.</i> Создание высокоточных 3d-моделей методом контактного 3d-сканирования и перспективы использования полученных данных в технологии реверсивного инжиниринга	100
<i>Ерсултанова З.С., Жаңабай А.Қ., Ерсултанова З.С.</i> Создание и использование мобильных приложений в обучении информатике	107
<i>Ибрагимова С.В., Баннов И.Г.</i> Применение программных комплексов для моделирования режима работы печей сопротивления	115
<i>Колесников С.С.</i> Обучение цифровой грамотности через игру: особенности работы с младшими школьниками	120
<i>Кравченко Р.И., Амантаев, М.А., Останин В.А., Гафурбаев В.Г.</i> Использование закономерностей влияния условий на надежность системы питания автомобилей с дизельным двигателем	127
<i>Ребик А.А.</i> Изучение процесса разработки учебных мобильных приложений с помощью текстового и визуального программирования	135

Саидов А.М., Калитка Д.А., Балгужина Ж.Е., Раисова Ж.Х. Современные цифровые решения и их влияние на управление образовательным процессом 141

Саидов А.М., Калитка Д.А., Балгужина Ж.Е., Раисова Ж.Х. Цифровые технологии и университетская педагогика: новые возможности и вызовы 147

Тастанов М.Г., Туктубаева С.А. Проблемно-ориентированное обучение в цифровую эпоху: технологии, кейсы и перспективы..... 152

СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫЕ, ВЕТЕРИНАРНЫЕ НАУКИ

Бейшов Р.С., Каримова А.К. Генетический полиморфизм герефордского скота на основе микросателлитных днк-маркеров 159

СОЦИАЛЬНЫЕ НАУКИ

Дамбаулова Г.К., Мұхаметқали Р.З., Молдағалиева Н.Д. Ключевые показатели эффективности: принципы, применение и будущие тенденции 176

Медиева А.Р. Казахстан и мир: тенденции развития Олимпиадного движения и его будущее 182

Мұқатаева Ж.М., Кушурова А.А. Тревожность и ее связь с успеваемостью школьников 194

Тастанов М.Ф., Курманғалиева А.А. Использование scaffolding в clil для улучшения восприятия материала..... 199

Шагаева Д.С. Проблемы обеспечения законности и справедливости в сфере осуществления правосудия в Республике Казахстан 206

Шагаева Д.С. Правосознание и правовая культура судей 210

ИНФОРМАЦИЯ ДЛЯ АВТОРОВ..... 218

CONTENT

HUMANITIES AND ARTS

<i>Isova E.A., Amirgalieva E.S.</i> Pedagogical vision of khalel dosmukhamedovich	3
<i>Kozhanuly M.</i> The countenance of the world conception of Mukagali	9
<i>Kozhanuly M.</i> Poetry has no borders... ..	17
<i>Myrzagalieva K.M., Artykbay I.B.</i> Irises of morality	26
<i>Segizbayeva K.K., Ilyasova A.A.</i> Lexical means of creating an image of a hero in the prose of A. Kuprin	32
<i>Tolegenova R.K.</i> Family conflict in Saule Doszhan's novel «When a woman is a hostage»	38

NATURAL SCIENCES

<i>Alimbayev A.A., Yurk O.S.</i> Application of the problem-oriented method on the example of automorphisms of free algebras	43
<i>Beishov R.S., Zhunisbekov N.Y.</i> Analysis of the medical potential of bioactive compounds identified in chamomile (<i>matricaria recutita</i>) growing in the Kostanay region	48
<i>Bragina T. M., Zabashta M.V., Satmukhambetova G.A.</i> About the species diversity of blood-sucking mosquitoes (diptera: culicidae) of the Kostanay region	53
<i>Bragina T. M., Popov A.V.</i> Comparative analysis of fish catches in the Ubagan river and the Tobol river in the summer of 2024 within the Tobol-Ishim interriver area.....	59
<i>Sultangazina G.Zh., Artemchuk A.V.</i> Additions to the Sarykol district flora of the Kostanay region	65
<i>Sultangazina G.Zh., Muratova A.M.</i> Analysis of the life forms of the flora of the Karasu district of the Kostanay region	70
<i>Sultangazina G.Zh., Muratova A.M.</i> Study of the flora of the Karasu district of the Kostanay region	76
<i>Sultangazina G.Zh., Odzhakhverdiyeva S.V.</i> Ecological-coenotic analysis of the urban flora of Kostanay and its outskirts	83
<i>Tastanov M.G., Zharlygassova E.Z.</i> The average number of the "floating random walk" steps before entering the ε - neighborhood of the plane	88
<i>Tastanov M.G., Nurgeldina A.Y.</i> Monte-Carlo methods scheme.....	94

ENGINEERING AND TECHNOLOGY

<i>Amantayev M.A., Zolotukhin YE.A., Slavov V., Orlov P.S.</i> Creation of high-precision 3d models by contact method of 3d-scanning and prospects for using the obtained data in reverse engineering technology	100
<i>Yersultanova Z. S., Zhanabay A.K., Yersultanova Z. S.</i> Creation and use of mobile application in teaching computer science	107
<i>Ibragimova S.V., Bannov I.G.</i> Application of software complexes for modeling of resistance furnace operation mode.....	115
<i>Kolesnikov S.S.</i> Teaching digital literacy through games: features of working with primary school children	120
<i>Kravchenko R.I., Amantaev M.A., Ostanin V.A., Gafurbaev V.G.</i> Application of patterns of environmental conditions' influence on the reliability of the fuel system in diesel engine vehicles.....	127
<i>Rebik A.A.</i> Studying the process of developing educational mobile applications using text and visual programming	135
<i>Saidov A.M., Kalitka D.A., Balguzhinova Zh.E., Raisova Zh.Kh.</i> Modern digital solutions and their impact on educational process management.....	141

<i>Saidov A.M., Kalitka D.A., Balguzhinova Zh.E., Raisova Zh.Kh.</i> Digital technologies and university pedagogy: new opportunities and challenges.....	147
<i>Tastanov M.G., Tuktubayeva S.A.</i> Problem-based learning in the digital era: technologies, cases, and prospects	152
 AGRICULTURAL, VETERINARY SCIENCES	
<i>Beishov R.S., Karimova A.K.</i> Genetic polymorphism of hereford cattle based on microsatellite dna markers	159
 SOCIAL SCIENCES	
<i>Dambaulova G.K., Mukhametkali R.Z., Moldagaliyeva N.D.</i> Key performance indicators: principles, application and future trends	176
<i>Mediyeva A.R.</i> Trends and future of the Olympiad movement in kazakhstan and the world.....	182
<i>Mukatayeva Z.M., Kushurova A.A.</i> Anxiety and its relationship with academic performance in schoolchildren	194
<i>Tastanov M.G., Kurmangaliyeva, A.A.</i> Using scaffolding in clil to improve material comprehension	199
<i>Shagayeva D.S.</i> Problems of ensuring legality and justice in the sphere of administration of justice in the Republic of Kazakhstan.....	206
<i>Shagayeva D.S.</i> Judicial awareness and culture of judges	210
 INFORMATION FOR AUTHORS	221

Редактор, корректор: *А. Симонова*
Корректорлар: *Б. Сыздыкова, Т. Цай*
Компьютерлік беттеу: *С. Красикова, И. Милокумова*

Редактор, корректор: *А. Симонова*
Корректоры: *Б. Сыздыкова, Т. Цай*
Компьютерная верстка: *С. Красикова, И. Милокумова*

Басуға 09.04.2025 ж. берілді.
Пішімі 60x84/8. Көлемі 17,5 б.т.
Тапсырыс № 060

Подписано в печать 09.04.2025 г.
Формат 60x84/8. Объем 17,5 п.л.
Заказ № 060

Ахмете Байтұрсынұлы атындағы
Қостанай өңірлік университетіндегі
редакциялық-баспа бөлімінде басылған
Қостанай қ., Байтұрсынов к., 47

Отпечатано в редакционно-издательском отделе
Костанайского регионального университета
имени Ахмет Байтұрсынұлы
г. Костанай, ул. Байтұрсынова, 47